

VÁRÓ Kata Anna

Múltunk és jelenünk

XI. DESZKA Fesztivál a Kortárs Magyar Drámáért
Debreceni Csokonai Nemzeti Színház,
2017. március 27. – április 2.

Tavaly, a DESZKA fennállásának tizedik évfordulóján a szervezők részéről elhangzott, hogy az elmúlt évtized útkereséseiből leszűrt tapasztalatok alapján mérlegelik a fesztivál megújításának lehetőségeit, hogy az a továbbiakban egy letisztultabb irányvonalat mutató, kiegyensúlyozottan magas színvonalú előadásokat felvonultató és szakmai programokban is bővelkedő mustra legyen. Az idei, a színházi világnapon megnyitott DESZKA újítása leginkább abban mutatkozott meg, hogy az itt bemutatott 26 produkció döntő többsége magyarországi ősbemutatónak számított. A fesztivál programválogatói, a debreceni teátrum művészeti műhelyének a tagjai idén is bőséges kínálatból, több mint 120 előadásból válogathattak, ami azt mutatja, hogy évről évre egyre több hazai és határon túli színház vesz fel a repertoárjába kortárs magyar szerzőket.

Szintén újdonságszámba ment, hogy a XI. DESZKA Fesztiválon magyar szerzők külföldi társulatok által idegen nyelven színre vitt darabjai is bekerültek a válogatásba. Ennek köszönhetően láthatta például a debreceni közönség Esterházy Péter posztumusz kiadott, filozofikus színpadi esszéjét, a *Mercedes Benz*t. Több szempontból is különleges a színmű és a belőle készült előadás is. Esterházy Péter elvértve írt csak felkérésre, a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház számára mégis megtette, így, noha a szerző különös nyelvezetét sokan idegen nyelven visszaadhatatlannak tartják, műve ezúttal szlovákul szólalt meg, de keveredtek bele magyar, angol, német, sőt latin kifejezések is. Az előadhatatlannak bélyegzett *Mercedes Benz*ből itthon szintén készült már felolvasószínház két alkalommal is, de színpadra vitelére ez idáig egyetlen társulat sem vállalkozott. Talán ezért is övezte akkora érdeklődés a közelmúltban elhunyt író műve alapján készült előadást, amelynek már a tere is komoly kihívást jelentett a fesztivál számára, hiszen szavai és a feliratkivetítő leginkább egy stúdiószínpad intim közelségét kívánják, díszletelemei és szcenírozása viszont nagyobb, inkább kamaraszínházi tér után kiált, amit, ahogy sok más esetben is láthattuk már, a nagyszínpadra épített nézőtérrel sikerült áthidalni. *Az ember tragédiájának* mintájára írt, elsősorban az *Úr* (Martin Huba, akit Jiří Menzel *Őfelsége pincére voltam* című filmjéből ismerhet a hazai közönség) és *Lucifer* (Robert Roth) fogadásából kiinduló darab társadalomelméleti és filozófiai bölcsélettel ötvözi a Grófnak (Ondrej Koval' és Luboš Kostelný) és családjának az egész huszadik századon átívelő történetét. A sziporkázó eszmefuttatásokat különösen a második felvonásban nagyon erős drámai eszközök egészítik ki, ami a már említett díszletnek, térhasználatnak és nem utolsósorban a makulátlan színészi játéknak köszönhetően felejthetetlen élményt varázsolt a színre.

A másik idegennyelvű, ezúttal románul megszólaló előadást a debreceni DESZKA rendszeresen visszatérő vendége, Sebestyén Ába rendezte. *Az Idegenek* — Négy politikai gyerekdarab (Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, Liviu Rebreanu Társulata, író: Székely Csaba) négy, különböző térben és időben játszódó jelenetből építkezett ugyanazon témákat járva körbe. Az előítéletesség, az, hogy miként képezünk magunk számára

ellenségképet, hogyan szítható a gyűlölet, és milyen az, amikor mindez egy vezető hatalomvágyával találkozik, egyszerre rendkívül aktuális és örök érvényű. Székely Csaba, aki köztudottan előszeretettel idézi más szerzők stílusát, ezúttal a kelet-európai groteszk világába kalandozik, amely jól illik a hétköznapjaink politikai valóságát a maga abszurdításában megragadó szkecscekhez. A debreceni előadáson azonban a hatásból némileg elvett, hogy a főként nyelvi poénokból építkező humort a feliratok miatt nem mindig lehetett követni, és a jelenetek némelyike kissé hosszabbra nyúlt a kelleténél. A késő esti kezdés okozta fáradtság még jobban exponálta az ismétlődéseket, az önmagukhoz visszatérő dialógusokat, így a rendkívül erős nyitány után, amelyet a játszóterei gyerekek jelenete nyújtott, az egész némileg leült. Bár meg kell adni, hogy az utolsó epizód abszurd humora és nyelvezete végül mégis ugyanazon a szinten zárta az előadást, amelyen az elindult.

Székely Csaba jelenleg az egyik legtöbbet játszott kortárs magyar drámaíró, az elmúlt években mégsem szerepelt egyetlen általa írt előadás sem a programban. Idén viszont az imént említett *Idegenek — Négy politikai gyerekdarab* mellett a Szikszai Rémusz által színre vitt *Kutyaharapás* (Vádli Alkalmi Színházi Társulás, Nézőművészeti Kft., Székény, Jászai Mari Színház, Tatabánya) is bekerült a válogatásba. A *Kutyaharapás* nem más, mint Quentin Tarantino 1992-es *Kutyaszorítóban* (*Reservoir Dogs*) című filmjének átirata, melynek alaphelyzete és főbb fordulatai megegyeznek az eredetiben látottakkal, de a végeredmény mégis nagyon magyar, jellemzően székelycsabás, a szakértőként közreműködő, a „Viszki rablóként” elhíresült Ambrus Attilának köszönhetően hiteles, és nem utolsósorban egytől egyig gondosan az előadás szereplőire írt darab. Itt nem a miről szól a „Like a Virgin” a téma, hanem a miről szól a *Saul fia*, de nem hiányozhatnak a békemenetre Lengyelországból hozott bértüntető, a trükkös utcai csalók, a homofóbia sem a képből, ahogy az a percekben át építkező, a briliáns Mucsi Zoltánnak, Mucsi Zoltánról írt geg sem, amelynek csattanóját hallva szem nem maradt szárazon a nevetéstől. Tarantinóhoz hasonlóan itt is egy félresikerült bankrablás áll a középpontban, illetve az azt végrehajtó banda. A bandatagok — akik közül az egyik egy beépített zsarú — visszaemlékezéseiből villannak fel az események cifra káromkodások közepette, a trágárság azonban sem Tarantino, sem Székely esetében nem válik öncélúvá, sokkal inkább a karakterek megteremtésére szolgál.

A zömében középiskolásokból álló közönséget a legelső pillanatban levette a lábáról a Tasnádi István által írt és Vidovszky György által színre vitt *Majdnem 20* című előadás, a majdnem húsz évet megélt Bárka Színház bezárásáról. Ebben az utópisztikus történetben a színház fiatal színészei, akiket a Bárka gyerekszínészeiből időközben huszoneves fiatalokká cseperedett színészgárda alakít, elbarikádozza magát a színházban, melynek épülete egy politikai döntés nyomán a Közzolgálati Egyetem tulajdonába vándorolt. A rebellis színészpalántákat fokozatosan bedarálja a hol szép szóval kecsgető, hol keményebb eszközök-

kel diktáló hatalom. A Bárka tehetséges fiatal gárdája mindig aktuális, de elgondolkodtató, elsősorban a tinédzsereket érintő kérdésekkel foglalkozó előadásokat hozott, ahogy azt például a szintén Tasnádi István és Vidovszky György által jegyzett *East Balkán* esetében is láthattuk. A *Majdnem 20* úgy volt képes magával ragadni a debreceni fiatalokat, hogy azok többsége életében nem járt a Bárka Színházban, sőt meglehet eddig a létezéséről sem tudott.

A fesztivál sikerdarabjai közé tartozott az Anger Zsolt által rendezett *Addikt* (Pécsi Nemzeti Színház), mely a függőségről és annak különböző formáiról beszél kíméletlenül őszintén egy volt kábítószerfüggő, Szücs Zoltán írásai alapján. Az elvonóközpontban megjelenő sorsok mind mélyen gyökerező traumákról szólnak, és felvillantják a függőség különböző formáit és az azzal összefüggésbe hozható problémákat, amelyeket van, aki megtanul kontroll alatt tartani, többek számára viszont nincs belőlük kiút. A modern, lecsupaszított és steril, fehér–sárga díszlet kiválóan alkalmas a fényekkel, vetítéssel való játéokra, ami hasonlóan erős hatást kiváltó, ismert zeneszámokkal volt aláfestve, ahogy azt Danny Boyle *Trainspotting* című, a témában mérföldkőnek számító kultfilmjében is láthattuk. Bár az *Addikt* epizodikus szerkesztésében és hangulatában is megidézi Boyle 1996-ban bemutatott fekete komédiáját, mégsem él direkt idézetekkel, ami mindenképp az előadás javára írható.

Az említett előadások, bár a XI. DESZKA legzajosabb sikereit aratták, inkább kilógtak a válogatásból, amelynek a tematikáját elsősorban 1956 és utóhatása, az ügynökkérdés és az elnyomó hatalom működésének feltárása adta, de fontos részét képezték a zivataros történelmi időköt megszenvedő női sorsok is. Eörsi István *Emlékezés a régi szép időkre* (Örkény István Színház, Budapest, rendező: Polgár Csaba) című börtönmonológja az először öt, majd másodfokon nyolc évre bebörtönzött író visszaemlékezéseiből született. Eörsi írását Bagossy László és Ari-Nagy Barbara szerkesztette színpadi szöveggé, az író pedig Znamenák István keltette életre. Eörsi a kádári konszolidáció alatti börtönéletéről mesélt, Maléter Pál özvegye, a most 84 éves Gyenes Judith pedig arról vallott egy közel 15 órányi interjúban, mely a *Pali* (PanoDráma, Budapest) című monodráma alapját képezte, hogy milyen is volt az élete a forradalomtól egészen férje 1989-es újratemetéséig. A terjedelmes beszámolóból három dramaturg: Garai Judit, Hárs Anna és Merényi Anna, valamint a rendező, Lengyel Anna készített 70 perces előadást. Maléter özvegyének gondolatait Szamosi Zsófia előadásában hallhattuk, akit korábban például Pintér Béla *Szutyok* című színművében láthatott a debreceni közönség, a moziba járók pedig *A mart-füi rémből* (rendező: Sopsits Árpád), valamint az Oscar-díjas *Mindenki* (rendező: Deák Kristóf) énektanárnőjeként ismerhetnek. A *Palihoz* hasonló témájú, a történelem viharát egy nő sorsán keresztül ábrázoló monodramából még kettőt néhettünk meg idén a fesztivál díszvendégének, Visky Andrásnak köszönhetően. A *Júlia — Párbeszéd a szerelemről* (Pesti Magyar Színház, rendező: Szabó K. István) Visky anyjának, a hétgyer-

mekes, férje bebörtönzése után 1958-ban a Duna-deltai gulágba kitelepített asszonynak a története Ráckevei Anna megrendítő tolmácsolásában. Visky másik írása a *Pornó — Feleségem története* (a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, rendező: Visky András, játsszák: Albert Csilla és Antal Attila) című dokumentumjáték szintén egy nagyon személyes történet az író feleségével közös gyermekének az elvesztéséről az 1989-es romániai események tükrében. A *Pornóban* is előkerülnek a román titkosszolgálati anyagok az íróról és feleségéről, ahogyan a Visky András rendezte *Kalucsniban* (Kolozsvári Állami Magyar Színház, író: Dragomán György) is. A fesztivál utolsó előadásaként bemutatott *Kalucsni* egy üvegfalal körülvett lakásbelsőben elevenedik meg. A játéktér előtt, két oldalt paravánon a Dragomán György szüleiről készített titkosszolgálati feljegyzések másolatai láthatók. A szereplők a bezárt térben mozognak, mutatva a Ceaușescu-rezsim bezártságát, hangjukat pedig mikroportok erősítették fel a zárt térben, beszédük hol jobban, hol kevésbé volt érthető. Az előadás alatt nem lehetett tudni, hogy ez vajon szándékos rendezői húzás-e annak érdekében, hogy jobban érzékeljük a megfigyelt és lehallgatott emberek életét, végső soron a titkosrendőrség emberei is valahogy így hallhatták őket. Csak az előadás utáni beszélgetésből derült ki, hogy

az egyenetlen hang valójában csak egy technikai malőr volt, amely miatt a rendező először le is akarta állítani az előadást.

A határon túl a román titkosszolgálati adatok, Magyarországon az ügynökkérdés az, amely az utóbbi időben leginkább foglalkoztatja a kortárs szerzőket, nem véletlen, hogy az idén bemutatott 26 előadásból 8-ban kapott központi szerepet a téma. Bartis Attila *Rendezésében* (Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata, rendező: Bartis Attila) egy rendezőnek a színészeihez való viszonyát és egy születendő előadást hat át a besúgás és az azzal járó meghasonlás és morális dilemma, míg Ménes Attila *Bihari* (Katona József Színház, Budapest, rendező: Máté Gábor) című színműve a fikciót és a valóságot elegyítve dolgozza fel Tar Sándor beszerzésének történetét. Ez utóbbi esetében a szűk, zárt fadobozból kialakított térben négy, egyik szerepből a másikba átlépő színész eleveníti meg a fojtogató, az emberi szabadságtól és méltóságtól megfosztó közeget, ahol így vagy úgy, de mindenki a hatalom által meghatározott élet rabja.

Bár sok súlyos téma, kimondott vagy kimondatlan feszültség, egyéni tragédia és társadalmi trauma került színpadra, a XI. DESZKA-n jutott hely bőven a szórakozásnak is. A gyerekeket és fiatalokat a jól összeállított Gördeszka szekcióval csalogató válogatás mellett idén a Dramaturg Céh, Nyílt Fórum elnevezésű szakmai programjával bővült a fesztivál kínálata. Ami viszont továbbra is megoldatlan problémája a DESZKA-nak, hogy a jegyek az első pár napban elfogynak, és a stúdiószínházi térben elhelyezett vagy épített nézőteres előadások, melyek minden évben a válogatás túlnyomó többségét képezik, sajnos csak egy szűk, elsősorban szakmai közönséghez jutnak el.